

Constantin OSTAP

MAIORESCU, HASDEU ȘI PRELECȚIUNILE DIN 1863

Muzeul Literaturii Române Iași, împreună cu Direcția Județeană P.T.T. Iași, pregătiseră, încă din toamna anului 2003, o placă de marmură inscripționată care urma să fie fixată pe perețele clădirii din strada Cuza Vodă nr. 3 – Poșta centrală – (clădire ce adăpostea, în 1863, Banca „Moldova“), frumos refăcută de actualii proprietari, în perioada 2000-2003.

Textul acestei plăci este următorul:

„În această clădire – monument istoric din secolul al XIX-lea, Titu Maiorescu, ilustrul scriitor, profesor și demnitar, a inaugurat, în februarie 1863, celebrele prelecțiuni ale

Junimii ieșene.
M.L.R. – 2003

Din diverse motive, această placă a fost dezvelită abia într-o geroasă zi de 13 februarie 2004, asistența întrunindu-se apoi în sala de conferințe a instituției – probabil acel salon unde Maiorescu ținuse prima sa prelecțiune cu tema: *Familia în stat și în societate; Educațiunea în familie.*

Despre aceasta, Titu Maiorescu scria din Iași la data de 18/30 martie 1863, tatălui său, cu nedesimulată satisfacție:

„... Cursul meu public e frecventat peste așteptare. Sala, deși îndoit de mare în comparație cu cea de la București, nu încapă pe toți; multe dame (cam 35) și, ceea ce mă surprinde, din aristocrația de aici, așa d.e. Madame Mavrocordat cu toată familia...”¹

Dacă montarea plăcii amintite s-ar fi făcut în toamna anului 2003, ar fi fost un prilej de a aniversa 140 de ani de la înființarea „Junimii” și de la prima prelecțiune a lui Maiorescu.

Știu că anul 1863, ca an al înființării „Junimii”, este contestat de unii, inclusiv de Iacob Negruzzi² sau Z. Ornea³.

Totuși nu se poate neglija lucrarea lui I. Cremer, *Despre începuturile Junimii*, publicată în „Familia”, nr. 7/1969, p. 18, care citează cuvintele lui Th. Cerchez, „administrator al tipografiei societății Junimea pe anul 1868”, incluse în raportul către Ministerul Instrucțiunii Publice (1868): „societatea Junimea este fondată în octombrie 1864.”⁴

Să reamintim că G. Panu, în volumul I *Amintiri de la „Junimea” din Iași*⁵, spunea: „... Așa, d. Negruzzi (sic!) a stabilit deocamdată anul înființării: acela de 1863. A ajuns domnia sa să stabilească și luna – luna februarie...”

Nu vom continua cu argumentări referitoare la anul 1863 ca an de înființare a „Junimii”. Să ne întoarcem la prelecțiunile din 1863.

Spune același G. Panu: „... Eram de 13 ani (de fapt de 15

ani, n.n.)... când am auzit și am cetit pe multe afișuri că: în sala Băncei României (de fapt, Banca „Moldova”, n.n.) din strada Goliei (Cuza Vodă, n.n.) – astăzi casele Weisengrün – un tânăr învățat, nou sosit, Tit Liviu Maiorescu, va ține o serie de prelecțiuni populare (...) Ca băiet curios și studios, în fiecare Duminică la orele 2, eram în sala Băncei, într-un colțisor (...) Cele două sau trei prelecțiuni n-au făcut impresie asupra mea (...) Când însă d. Maiorescu a început a trata chestiuni de estetică, frumosul, sublimul și plăcutul, literatura clasică și romantică, talent și geniu etc., aceste lucruri mi-au deșteptat un mare interes...”⁶

Nici Iacob Negruzzi, nici G. Panu și nici Z. Ornea nu precizează în ce zi de duminică a avut loc prima prelecțiune a lui Maiorescu. Nu găsim această precizare nici în *Însemnări zilnice*⁷. I. Rădulescu-Pogoneanu, care a publicat aceste *Însemnări*... arăta: „... lipsesc complet anii 1860-65...”⁸; la pagina 119, precizându-se, cu referire la caietul 3: „... Lipsesc adică însemnările privitoare la... așezarea în Iași... cu începerea «prelecțiilor populare» și întemeierea societății «Junimea» (1863) și a «Convorbirilor literare» etc.”

El face referiri la *Epistolarium*: „... Acele «Epistolarii» însă nu știu să se fi găsit între cele rămase la moartea sa etc.”

Acum știm că în volumul IV *Jurnal și epistolar* (22 iulie 1862-30 iunie/12 iulie 1864) găsim nota 90, cu următoarea redactare: „... În februarie (?) 1863, Titu Maiorescu începe la Iași, în sala Băncei Moldova, un ciclu de conferințe cu caracter pedagogic despre care avem prețioase informații în «Lumina» din Iași, 1863, nr. 10, ciclul comentat de B.P. Hasdeu etc.”⁸

La Biblioteca „Mihai Eminescu” din Iași se păstrează revista lui B.P. Hasdeu „Din Moldova” (1862), devenită, din 1863, „Lumina” (nr. 10). Revista „Din Moldova” al cărei „redactor” era B.P. Hasdeu, avînd deviza „In magnis et voluisse sat est”, a fost tipărită la tipografia Bermann-Pilecki din Iași. În *Precuvîntare* la nr. 1/1862, redactorul anunța: „... Ori-ce articol bine conceput și bine scris, din domeniul ori-și cărei științe și arte, fără deosebire, pînă și o cercetare matematică sêu medicală, se va primi în columnele acestei foi...”

Credincios acestui principiu, Hasdeu a publicat acele *Studii asupra limbei române* de C. Negruzzi, începînd cu nr. 6/1863, revista avînd noul titlu, „Lumina”.

În numărul 10, Hasdeu începe rubrica *Polemica* cu acel moto: „*Du choc des opinions jaiilet la vérité*”, referindu-se la studiul lui C. Negruzzi.

Să ne întoarcem la amintirile lui G. Panu și anume la acele cuvinte peste care, se pare, s-a trecut cu ușurință: „... ”

și am cetit pe mici afișuri că în sala Băncii României din strada Goliei etc.“

Despre ce „afișuri“ va fi fost vorba? Ne lămurim citind în „Lumina“ nr. 10/1863, la pag. 69-70 anunțul: „Prelecțiuni filosofice populare relative la familie și educațiune“.

Redăm textul respectiv:

„Sub acest titlu se începe *duminică în 10 februarie 1863 la ora 12 ore*, și se va continua în Duminicile viitoare de la 12-1 de amăzi în *Sala de la Bancă* un curs public, unde se vor desvolta în mod popular un șir de idei asupra educațiunii în familie, luminate prin principii psihologice și mai ales estetice. Între altele se vor tracta următoarele materii:

1. Familia în stat și în societate: educațiunea în familie
2. Educațiunea fundată pe principii științifice; estetica și psihologia ca părți ale filosofiei

....

9. Voința și inteligența, talentul și geniul.

10. Recapitulare. Mijlocul justifică scopul.

Cu introducerea acestui curs public sper că am atins o cîrdă ce-și va afla resunetul ei în inimile societății din Eși. Dacă Eșii nu mai sînt acum centrul administrațiunii, trebuie să devie centrul unei alte activități, **centrul mișcării literare și științifice**. O mică parte a unei asemenea mișcări sînt și cursurile publice. Înse pentru ca ele să aibă un efept (sic!) în societate, trebuie să fie susținute prin dame, adevăratul element social în timpul modern. Către Dame dar mă adresez în specie și mai ales către mumele de familie, rugîndu-le să asiste la această încercare. Eu din partea-mi mă voi sili ca ora pe săptămînă, în care mă vor încuraja cu persistență D-lor, să nu fie o oră pierdută.

Tit Liviu Maiorescu

Iași, 6 Februar 1863“.

Data de duminică, 10 februarie 1863 este menționată și în *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, p. 540.

Nu comentăm această originală modalitate de propagandă culturală ce se adresa în special sexului frumos.

Ne interesează părerea „redactorului“ revistei „Lumina“. Scria atunci B.P. Hasdeu:

„Amicul și colegul nostru, D. Maiorescu e unul din acei doi-trei juni Români, cari n-au adus din străinătate numai cîte un lustru de studiu, o știință jumetăită. Noi am avut plăcerea de a sta (asista, n.n.) la cîte-va din prelegerile d-sale de istorie universală la facultatea de Litere și dacă nu ne-am putut învoi cu tóte ideile tînărului profesor, încai am remas încîntați de elocința și limpeditatea de espunere, cu ajutorul căror d-lui știe a se furișa, așa zicînd, în inimile ascultătorilor. Înzestrat fiind cu unele atari daruri, D. Maiorescu e chiar merit a fi profesorul damelor!

Eșencele noastre trebuie să se bucure cu atît mai mult, că pînă-acum ele n-au avut en propre decît pe doftori, care li făcêu nu cursuri publice, ci doar cursuri private, pe cînd noul lor profesor nu li va aduce decît lumini, învețîndu-le a se feri de ori-ce *negură*. În adevăr, însăși forța de atracție a d-lui Maiorescu, elocința séu *gura* (puteți adouga „de aur“ ca în porecla Sf. Ioan) e în contrazicere diametrală cu *ne-gura*!

B.P.H-u“

Cine ar fi bănuat că, după acest elogiu (cu subtila ironie de rigoare...), între Hasdeu și Maiorescu se va produce cea ruptură regretabilă, pornind tocmai de la... literatură! Să rezumăm faptele.

Începînd cu nr. 9/1863 al revistei „Din Moldova“, Hasdeu a început să publice (pag. 38-44), la rubrica *Literatura*, nuvela *Duduca Mamuca* (*Din memoriile unui studinte*), care a scandalizat corpul profesoral din Iași. Maiorescu era, în 1863, membru al Comitetului de inspecție școlară, împreună cu Alessandrescu, Mărzescu, Pangrati și Teodori. La data de 13 aprilie 1863, el adresează colegilor săi o scrisoare cu referire la nuvela lui Hasdeu și la articolul din nr. 12 al revistei „Mișcarea literelor în Eși“, „care conține cîteva aluziuni necuviincioase.“⁹ Acele „aluziuni“ se refereau și la prelecțiunile lui Maiorescu:

„...Pînă și la Banque de Moldavie, care, cași (sic!) bancele din Adunare, nu e tocmai o bancă romenă, a deschis în salónele sale cursuri publice... de *agio*? Ba de filosofie!

Pînă și damele s-au apucat să urmeze nu numai prelegeri libere, ci chiar cursul universitar de istorie, înflăcărîndu-se de dorința de a auzi în ce mod «populele se resbelesc»!¹⁰

Avea dreptate G. Călinescu atunci cînd spunea, în *Istoria literaturii române...*, „...Nu-i vorbă că lui Hasdeu scandalul îi plăcea și-l căuta cu lumînarea...“¹¹

Cu eleganța-i cunoscută, Maiorescu, înainte de a propune o sancționare, arată că în revista lui Hasdeu a găsit, semnate de „redactorul“ ei, „... atîtea articole de o serioasă importanță și, pe de altă parte, chiar frivolitățile sînt espuse cu o putere comică așa de adevărată și de spirituală încît, din respect pentru spirit, fie acesta manifestat orișicum, vin a vă propune să nu avem recurs la mijlocul energic adoptat astăzi, ci să ne adresăm mai întîi d-lui Hasdeu cu o comunicațiune colegială prin care îl provocăm a opri cursul frivolei sale fantasii, arătînd incompatibilitatea ei cu demnitatea sa de profesor...“¹² Hasdeu era, atunci, profesor la Gimnaziul din Iași.

Imperturbabil, Hasdeu a continuat publicarea nuvelei sale în numerele următoare. Dar în numărul 15/1863 introduce rubrica *Tutti Frutti*, care începe cu publicarea scrisorii din 18 aprilie 1863 a Comitetului de Inspecțiune școlară.

Tonul scrisorii era civilizată:

„Domnule Profesor și confrate,

Subscrisul Comitet are onóre a vă aduce la cunoștință D-vóstre că unii din D-nii Profesori s-au plînsu de frivolitățile respîndite în mai multe locuri în fóia D-vóstre «Lumina» («Din Moldova»). Și afară de aceste plîngeri, Comitetul însuși este de opiniune că din punctul de vedere al demnității morale (...) mai multe din pasagele scrise de D-vóstră în numita fóie, ar fi rămasu mai bine dacă nu nescrise, cel puțin nepublicate...“

Evident, redactarea a fost făcută de Maiorescu și se încheie cu:

„... Subscrisul Comitet însă, aprețîndu pe alta parte serviciile ce inteligența D-vóstră, cînd este aplicată cu seriozitate, a adus și aduce publicității (...) vine a vă ruga D-le Profesoru și confrate, să bine-voiți a nu mai publica în fóia D-vóstre lucruri care vatămă sentimentul de onestitate a lectorilor, unu sentimentu ce – sperăm, că în privința aceasta

suntenu de aceeași opinie – trebuie să fie respectată în totă candiditatea sa.

Vă rugăm încă o dată, D-le Profesor, să interpretați aceste cuvinte cu același spirit de colegialitate cu care au fost scrise, și să primiți tot-deodată încredințarea distinsei noastre considerațiuni.¹³

Semnau T.L. Maiorescu, O. Teodori și G. Mârzescu. Hasdeu era profesor la Gimnaziul Central (fosta Academia Mihăileană), unde Maiorescu fusese numit director la data de 3 decembrie 1862.

Corect din acest punct de vedere prin publicarea scrisorii, Hasdeu dă răspunsul său în paginile 47-48, începînd cu acel moto sarcastic: „La un car de ôle e destulu o măciucă bună“.

„Primind Adresa de mai sus, Redactorul a simțit cé mai vie mîhnire despre starea în care se afla «Comitetulu de inspecțiune» în ziua de 18 Aprilie. Încalte dacă ea s-ar fi scris cu 17 zile mai-nainte am fi crezut că respectabilii subscriitori voescu a șugui dupre obiceiulu cunoscut pentru începutulu acestei luni. Oare nu cum-va (sic!) Comitetulu gîndește a reforma calendarulu?”

Nu avem plăcerea de a cunoște de aprópe pe d-nii Mârzescu și Teodori; dar sîntem în stare să prețuim meritele junelui d. Maiorescu, care a făcut studii serioase, posedă cunoștinți netăgăduite și, prin urmare, ne mirăm de n-a știut lucruri atît de elementare precum sîntu următóarele...“

Urmează luarea sa de poziție, consemnată în trei puncte, din care ultimul stipula:

„... Chiar în abaterile mele ziaristice de tot felulu, pînă acum nedovedite, ca redactor sînt supus numai «legii presei»; doă autorități diferite – comitetulu, compus din juriști, trebuia s-o știe – nu potu avé aceeași sferă de atribuții...“

Observația era justă și Hasdeu acuza Comitetul de „censură“, susținînd că „Teoriile și tendințele literare se combatu pe aceeași cale, pe care ele se producu. A trecut timpul cînd papa porunca lui Galileo a nu crede în mișcarea pămîntului. Nu mai sîntu acele zile cînd se ardéu scrierile și persóna unui Vanini, ca «frivolé». Eu nu sînt nici Galileo, nici Vanini; dar dd. Maiorescu-Mârzescu-Teodori óre sîntu ei papi? Nu li place fóia mé – s-o critice; iar nu să nege sau să afirme ex officio, ca oracolele vechimii...“

Pentru vremurile de acum, evident că Hasdeu avea dreptate și îndreptățite erau cuvintele lui:

„...noi atragem, ca redactor, cé mai seriósă atenție a d-lui Ministru de Culte asupra unui corpu (Comitetul, n.n.) ce-și însușește o nepilduită dictatură peste spirite și chiar peste trupuri, pe temeiulu de «moralitate în cuvîntu și în faptă» din Așezămîntulu școlar; o frază fără margini în puterea cărui tot profesorul lesne ar puté fi spînzurat în tóte órele zilei...“

Note:

1. Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*, vol. IV, Ed. „Minerva“, București, 1983, p. 116.
2. Iacob Negruzzi, *Dicționarul Junimii*.
3. Z. Ornea, *Junimea și junimismul*, ed. II, Editura „Eminescu“, București, 1978, p. 61.
4. *Op. cit.*, p. 35.
5. G. Panu, *Amintiri de la „Junimea“ din Iași*, vol. I, Editura „Remus Cioflec“, București, 1942, pp. 1-2.
6. *Op. cit.*, p. 3.

*****

Am făcut această legătură între prelecțiunea din 10 februarie 1863 și conflictul Maiorescu-Hasdeu deoarece mi s-a părut interesantă acea luptă de idei, fiind tentat să dau dreptate lui Hasdeu.

Se știe care au fost consecințele: Hasdeu a fost destituit din postul de profesor, evident în mod abuziv.

El a atacat în justiție această decizie.

În numărul 17/1863 al revistei „Lumina“, în pag. 65-74, este redată „Aperarea redactorului în procesulu de presă intentată «Luminii» de către d. procuror al curții criminale, pentru epizodulu Emilii, înșirat în romanțul «Duduca Mamuca», pronunțată în 4 iunie 1863.“

Se știe că Hasdeu a fost achitat și în *Nota* de la pag. 74 el pune, la sfîrșit, întrebarea, după pronunțarea sentinței din 4 iunie 1863: „... Întreb acum pe toți Românii amici și neamici: cu ce dreptu destituitu-m-a d. fost ministru de Culte din postulu de profesor colegial, pentru o scriere recunoscută judecătórește ca nevinovată?...“

Această nedreptate a fost, în parte, compensată prin transferarea lui Hasdeu, în urma intervenției Domnului, la București, ca membru al comisiei documentare cu începere de la 1 august 1863, cu 1000 lei leafă, plus 500 lei diurnă lunară.

Apoi, timpul a netezit aceste asperități și apropierea dintre Hasdeu și junimiști s-a produs. În „Convorbiri literare“ nr. 11/1 februarie 1873 s-au publicat versurile lui Hasdeu, *Ovidiu la Gurile Dunării*, precum și comentariul la *Istoria critică a românilor*.

Apoi, fiind invitat la banchetul Junimii din 3 ianuarie 1884, cînd se sărbătoreau 20 de ani de existență a acestei societăți ieșene, neputînd participa, a trimis, din București, spiritualele versuri:

„Răscoaptă ani de douăzeci
Ș-o zi pe an nebună,
Că vrea să fie jună-n veci,
Măcar o zi, dar jună.
Bînd la Cotnar, mîncînd pilav,
Croind la anecdote –
Veneam și eu, dar sunt bolnav,
Regret că nu se póte“.

...În acest fel se încheiau, în vremuri trecute, „duelurile“ spirituale între oameni ce și-au legat numele de istoria culturală a țării noastre.

7. Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, vol. I, (1855-1880), Editura „Librăriei Socec“, București, 1936.

8. Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*, vol. IV, Editura „Minerva“, București, 1983.

9. Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*, vol. IV, 1983, p. 129.

10. „Lumina“, nr. 12/1863, pp. 90-104.

11. G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la orgini pînă în prezent*, 1940, p. 371.

12. Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*, vol. IV, 1983, p. 129.

13. „Lumina“, nr. 15/1863, p. 46.